

Dr hab. Marian Kozaczka, prof. KUL

Stalowa Wola na przełomie XX i XXI wieku

Zmiany społeczno-ekonomiczne, perspektywy rozwoju

Stalowa Wola at the turn of the 20th and 21st centuries.
Social and economic changes, development perspective.

UWAGI WSTĘPNE

Stalowa Wola należy do nielicznego grona najmłodszych miast Polski południowo-wschodniej. Powstała na gruntach nadsańskiej miejscowości Pławo, a istotnym momentem dla jej mieszkańców było uchwalenie przez Sejm 4-letniego planu inwestycyjnego i budowa Zakładów Południowych w ramach Centralnego Okręgu Przemysłowego. Przed wybuchem II wojny światowej powstała część Zakładów Południowych oraz osiedle przyfabryczne Stalowa Wola liczące około 4 tys. mieszkańców¹.

Dynamiczny rozwój osiedla, a od 1 kwietnia 1945 r. już miasta Stalowa Wola nastąpił w kolejnych dziesięcioleciach. Stalowa Wola stawała się miastem legitymującym się dużym przyrostem rzeczywistym i pokaźnym majątkiem przemysłowym. Już w połowie 1945 r. ludność miasta liczyła 5 921

mieszkańców, a na początku 1950 r. – 7 100 mieszkańców².

W latach 50-tych i w następnych dziesięcioleciach kołem napędowym miasta była Huta Stalowa Wola (HSW). Pracę w hucie podejmowali nie tylko mieszkańcy miasta, ale i w coraz większej liczbie ludność okolicznych miejscowości, przyjeżdżali tu i podejmowali pracę specjaliści z wielu miast z Radomia, Starachowic, Sosnowca, Poznania, Warszawy i z innych ośrodków, gdyż „ziemia obiecana” jaką jawiła się Stalowa Wola przyciągała jak magnes, zwłaszcza wysokimi zarobkami. Napływający do miasta pracownicy wieźli ze sobą bogaty bagaż obyczajów, tradycji i przywar ukształtowany przez regiony w których wcześniej żyli, i z upływem czasu wtapiali się w społeczność miasta, w jego rozwój gospodarczy i kulturalny.

¹ D. Garbacz, *Narodziny. Stalowa Wola 1937-1939*, Stalowa Wola 2005, s. 75.

² D. Garbacz, *Czas nadziei. Stalowa Wola 1945-1953*, Stalowa Wola 1994, s. 54.

Wielkie inwestycje w HSW miały miejsce w drugiej połowie lat 60-tych i w następnym dziesięcioleciu. Związane były one nie tylko z rozwojem produkcji zbrojeniowej, ale i z upowszechnieniem kooperacji krajowej i zagranicznej, oraz z produkcją maszyn budowlanych. Wzrost ogólny produkcji miał bezpośrednie przełożenie na rozbudowę huty, na budowę nowych hal produkcyjnych, obiektów pomocniczych i socjalnych³.

Powojenne życie miasta nie było jednak całkowicie związane tylko z hutą. Na jego terenie znajdowały się i inne zakłady jak Elektrownia, Oddział PKS, Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska, Spółdzielnia Inwalidów „Zryw”, Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Maszyn Ziemnych i Transportowych, Mostostal, miejsca pracy tworzyły banki, węzeł kolejowy w Rozwadowie, Prefabet, inne instytucje i zakłady przemysłowe.

Pierwszy z wymienionych zakładów przez dziesięciolecia spełniał i nadal spełnia funkcje usługową dla mieszkańców Stalowej Woli i okolicznych miejscowości. Początkowo Elektrownia zasilala tylko w energię elektryczną miasto i hutę oraz inne zakłady i instytucje, a po rozbudowie stała się też dostawcą energii cieplnej dla przemysłu i okolicznych miejscowości i do Kopalni Jeziórko⁴.

Oddział PKS był jednym z większych zakładów w Polsce południowo-wschodniej,

rozpoczął działalność w 1950 r. jako rzeszowska ekspozytura PKS. Prowadził transport towarowy i osobowy, przy czym szczególnie transport osobowy przynosił wysokie dochody⁵.

W latach 70-tych w Stalowej Woli powstało kilka nowych przedsiębiorstw. Wspomniana Spółdzielnia Inwalidów „Zryw” od 1975 r. była zakładem pracy chronionej, posiadała własną przychodnię zdrowia, biura, dwa zakłady odzieżowe, hotel. Produkowała odzież ochronną i roboczą, kołdry, bieliznę osobistą, prowadziła też usługi tapicerskie oraz kilka sklepów na terenie Stalowej Woli.

W styczniu 1976 r. powstało Przedsiębiorstwo Konstrukcji Stalowych i Urządzeń Przemysłowych Mostostal, które było 16 z kolei przedsiębiorstwem specjalistycznym w Polsce. Jego organem założycielskim było Ministerstwo Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa. Pracownicy Mostostalu prowadzili inwestycje na terenie kilku województw Polski południowo-wschodniej, wybudowali też swoją siedzibę w Stalowej Woli, okazały gmach górujący nad innymi budynkami miasta⁶.

Od 1978 r. zaczął funkcjonować Tarnobrzeski Kombinat Budowlany, który powstał na bazie Niżańskiego Przedsiębiorstwa Budowlanego. Kombinat wytwarzał prefabrykaty i realizował szereg inwestycji budowlanych w Połańcu, Sandomierzu, Staszowie,

³ D. Garbacz, *Przełomowe czasy. Stalowa Wola 1974-2000*, Stalowa Wola 2002, s. 59.

⁴ Tamże, s. 107.

⁵ <http://www.pksstwol.com.pl>

⁶ D. Garbacz, *Przełomowe czasy...*, s. 111-122.

w Tarnobrzegu i w innych miastach. W Stalowej Woli Kombinat posiadał biurowiec i przychodnię zdrowia.

Przez kilka powojennych lat Stalowa Wola nie posiadała planu zabudowy. Dopiero w 1952 r. Zakład Osiedli Robotniczych opracował plan urbanistyczny, który w następnym roku został zatwierdzony przez Wojewódzką Radę Narodową w Rzeszowie. Na jego podstawie z uwzględnieniem licznych modyfikacji przystąpiono do budowy nowych ulic, placów, budynków mieszkalnych, rozwinęło się budownictwo komunalne i prywatne, powstawały nowe obiekty szkolne i użyteczności publicznej. W latach 1960-1968 ogólna długość ulic w Stalowej Woli zwiększyła się z 14,8 km do 23,3 km. W 1973 r. Stalowa Wola posiadała ponad 9 tys. mieszkań, jej sieć gazowa liczyła 22 km, kanalizacyjna 23 km, a wodociągowa 32 km. Miasto posiadało dworzec autobusowy, szpital, 2 kina, 3 biblioteki, 3 stacje kolejowe, 4 urzędy pocztowe, kilka przychodni zdrowia, 12 lokali gastronomicznych, 16 szkół, 97 sklepów, i 135 punktów usługowych. Na jego terenie znajdował się dom kultury, hala sportowa, odkryta pływalnia, 2 stadiony sportowe, 2 kościoły, 4 apteki. W następnym roku oddano do użytku most na Sanie, a w latach 80-tych, po kilkuletniej budowie wiadukt kolejowy⁷.

W połowie 1975 r. Stalowa Wola zajmowała 55 km² obszaru, liczyła 40,1 tys.

mieszkańców i w chwili gdy był tworzony nowy podział administracyjny kraju mogła być siedzibą władz wojewódzkich. Tak się jednak nie stało. Z uwagi na położenie, uwarunkowania historyczne, wydobyte i przetwórstwo siarki odgrywające ogromną rolę w kraju, siedzibą województwa został Tarnobrzeg liczący wówczas tylko 12 km² obszaru i 26,8 tys. ludności⁸.

Na terenie województwa tarnobrzesciego Stalowa Wola z uwagi na posiadany potencjał przemysłowy, demograficzny i kulturalny odgrywała znaczącą rolę. Oprócz wymienionych zakładów położonych w Stalowej Woli na terenie województwa duże znaczenie dla gospodarki miały Kopalnie i Zakłady Przetwórcze Siarki „Siarkopol” w Tarnobrzegu, Kopalnie i Zakłady Chemiczne „Siarkopol” w Grzybowie, Zakłady Metalowe „Dezamet” w Nowej Dębie, Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego w Gorzycach, Huta Szkła Okiennego w Sandomierzu, Fabryka Firanek „Wisan” w Skopaniu, Elektrownia Połaniec, cementownia „Ożarów”, Fabryka Porcelany w Ćmielowie. Obok tych zakładów istotną rolę odgrywały Zakłady Metalowe „Metalchem” w Annopolu, Zakłady Metalowe „Nimet” w Nisku, Zakłady Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego w Dwikozach, Fabryka Obrabiarek „Ponar” w Tarnobrzegu, Zakłady Przemysłu Odzieżowego w Staszowie i w Opatowie, Zakłady

⁷ Tamże, s. 232-236.

⁸ E. Gutman, K. Kwiecień, *Przemysł siarkowy w Polsce*, Rzeszów 1982, s. 146-148; D. Kozioł, *Zarys historii Tarnobrzesciego [w:] Tarnobrzeckie dziedzictwo kultury- tradycje i współczesność* pod red. J. Myjaka, Bydgoszcz 1997, s. 7. Tarnobrzeg prawa miejskie uzyskał w 1593 r, a Stalowa Wola w 1945 r.

Mięsne w Nisku. Na początku lat 80-tych udział wymienionych zakładów w produkcji sprzedanej dochodził do 90% całej produkcji województwa, które w skali kraju wytwarzało 98% siarki, 91% żelazek elektrycznych, 56% firanek i około 26% maszyn do robót drogowych⁹.

W drugiej połowie lat 80-tych rozwój gospodarczy Stalowej Woli nie był już tak dynamiczny jak w poprzednich okresach. Trudności związane z pozyskaniem surowców, przerwy w dostawach energii elektrycznej, kłopoty ze zbytem wyrobów o charakterze wojskowym stawały się coraz powszechniejsze. Liczne trudności stwarzała też wzrastająca inflacja. Mimo wielu problemów ogólne zaludnienie Stalowej Woli wzrastało i w 1989 r. jej ludność liczyła 69 995 osób. Na dość zbliżonym poziomie utrzymywało się zatrudnienie w HSW, które w nadmienionym roku wynosiło nieco ponad 24 tys. Rola tego zakładu jako inwestora, opiekuna licznych instytucji i sponsora szybko jednak zamierała, podobnie zresztą jak i innych zakładów państwowych położonych w Stalowej Woli.

I. ZMIANY SPOŁECZNO-GOSPODARCZE W STALOWEJ WOLI W LATACH 1990-1998

W tym okresie Stalowa Wola administracyjnie nadal wchodziła w skład województwa tarnobrzeskiego, ale zapoczątkowane

w 1990 r. zmiany w krótkim czasie wygenerowały nowe zjawiska i procesy. Zachodzące zmiany szczególnie widoczne były w handlu, i w ograniczaniu roli sektora państwowego, który w skali kraju wytwarzał 84% całej produkcji, 81% PNB, i zatrudniał około 75% pracowników czynnych zawodowo¹⁰.

Zmiany zachodzące od 1990 r. szczególnie silnie uderzyły w miasta w których istniała państwowa monokultura przemysłowa. Do takich miast należała Stalowa Wola. Znajdująca się tu HSW w połowie 1989 r. zatrudniała 24 116 pracowników i dla miasta i okolicy była głównym pracodawcą. Przemysł zbrojeniowy w poprzednich dekadach miał znaczenie strategiczne i pracownicy zatrudnieni w tej branży na ogół mieli dobre wynagrodzenia i mogli liczyć na inne świadczenia. W sytuacji gdy załamał się rynek zbytu na wyroby huty konieczna okazała się redukcja załogi, zmiany organizacyjne, i szeroka restrukturyzacja we wszystkich dziedzinach działalności.

15 lipca 1991 r. nastąpiło przekształcenie HSW w S.A. (jednoosobową Spółkę Skarbu Państwa), a w 1996 r. w Grupę Kapitałową z której w kolejnych etapach wyodrębniło kilkanaście spółek akcyjnych i spółek z ograniczoną odpowiedzialnością. Dla załogi HSW S.A. zaczął się trudny okres dostosowania do zasad gospodarki rynkowej. Część pracowników (około 4,6 tys.) odeszło z huty na emerytury, inni przeszli do nowych firm,

⁹ *Województwo tarnobrzskie*, Tarnobrzeg 1983, s. 6-8; *Tarnobrzskie zaprasza*, Rzeszów 1987, s. 57-61; „Tygodnik Nadwiślański” 1987, nr 9, s. 4.

¹⁰ *Rocznik Statystyczny (RS)*, Warszawa 1989, s. 63, 84.

do handlu, jeszcze inni z braku miejsc pracy zostali bezrobotnymi. W wyniku restrukturyzacji zatrudnienie w HSW S.A. szybko się zmniejszało, w końcu 1991 r. wynosiło 17 086, a w 1994 r. – już 14 565 pracowników¹¹.

W tym okresie zmniejszyło się zatrudnienie w Elektrowni Stalowa Wola w Mostostalu gdzie pod koniec 1990 r. zwolniono 217 pracowników, zwolnienia miały miejsce i w innych zakładach miasta, które borykały się z coraz większymi problemami.

W ciągu kilku miesięcy w Stalowej Woli, podobnie jak i w innych ośrodkach miejskich gdzie dominowała monokultura przemysłowa powstało pokaźne bezrobocie. Według tygodnika „Sztafeta” na koniec listopada 1990 r. w Stalowej Woli bez pracy pozostało już 3 220 osób w tym 1680 kobiet¹². W kolejnych latach na skutek dalszych zwolnień w zakładach pracy proces ten narastał. Po części był on również wynikiem migracji ludności. W 1990 r. napłynęło do Stalowej Woli 937 osób, a wyjechało na stałe 746 osób. W następnym roku napływ wynosił 1270 osób, a odpływ 659, natomiast w 1993 r. do miasta napłynęło 1045 osób, a wyjechało 566 osób. Zmiany w tym zakresie nastąpiły dopiero w 1994 r., kiedy to odpływ ludności z miasta był wyższy aniżeli napływ¹³.

W 1993 bezrobocie w Stalowej Woli wynosiło 4 498 osób, a cztery lata później 3 831 osób, co w odniesieniu do ogółu ludności stanowiło odpowiednio 6,4% i 5,5%. W porównaniu do wskaźników krajowych stopa bezrobocia w Stalowej Woli nie była jeszcze zbyt wysoka. W końcu 1993 r. bezrobocie rejestrowane w Polsce wynosiło 16,4%, a w końcu 1997 r. – 10,3%¹⁴.

Zarówno w wymiarze ekonomicznym jak i społecznym nawet niska stopa bezrobocia powoduje wiele niekorzystnych następstw, w tym niepełne wykorzystanie potencjału produkcyjnego ludności, zmniejszenie popytu konsumpcyjnego, dochodów samorządów i państwa, z jednoczesnym zwiększeniem wydatków na zasiłki i pomoc społeczną oraz opłacenie składek ubezpieczeniowych osób pozostających bez pracy. Bezrobocie sprawia, że nie tylko rosną koszty ekonomiczne, ale wzmagają się konsekwencje społeczne w postaci rozpadu więzi rodzinnych, poczucia zagrożenia bytu, poszerzania się zjawisk patologii społecznej i pogorszenia stanu bezpieczeństwa publicznego. Roczna ilość przestępstw popełnianych w Stalowej Woli w latach 1991-1998 wahała się w granicach 2400-2500, przy czym wykrywalność sprawców kradzieży i wymuszeń dochodziła do 83%¹⁵.

¹¹ D. Garbacz, *Przełomowe czasy...*, s. 83-85.

¹² „Sztafeta” 1990, nr 50.

¹³ D. Garbacz, *Przełomowe czasy...*, s. 42-44; Rocznik Statystyczny Województwa – Województwo podkarpackie, Rzeszów 2004, s. 327, 341.

¹⁴ P. Błędowski, *Między transformacją a integracją. Polityka społeczna wobec problemów współczesności*, (red.), Warszawa 2004, s. 97; Mały Rocznik Statystyczny 1999, s. 105.

¹⁵ „Sztafeta” 1999, nr 28.

Zarówno tym jak i wielu innym procesom istniejące od 1990 r. władze samorządowe miasta starały się zapobiec na różne sposoby. Władzom samorządowym gmin przypisana została jednak ogromna ilość zadań w tym utrzymanie dróg, placów, mostów gminnych, zabezpieczenie ludności w wodę, energie elektryczną, utrzymanie obiektów użyteczności publicznej, urządzeń sanitarnych, porządku publicznego, zabezpieczenie pomocy społecznej, kultury fizycznej i edukacji publicznej, nie zawsze zabezpieczając na ten cel wystarczającą ilość środków. Aby pobudzić przedsiębiorczość mieszkańców miasta i utworzyć dogodne warunki do inwestowania, w latach 90-tych, władze samorządowe Stalowej Woli wiele uwagi poświęciły rozbudowie infrastruktury miasta.

Większość dróg w mieście powstała lub była modernizowana w latach 1965-1985 i ogólna infrastruktura drogowa była w złym stanie. Zapoczątkowane w latach 90-tych prace inwestycyjne i modernizacyjne doprowadziły do przedłużenia kilku ulic, oraz budowy kilku nowych odcinków drogowych, nowych chodników, zmodernizowane zostały dojazdy do miasta, rozpoczął się wykup ziemi pod budowę nowej trasy drogowej okrążającej miasto od strony Sanu, zostały też stworzone warunki do budowy osiedli Rozwadów II, Charzewice II i Posańskie. Wiele uwagi poświęcono utrzymaniu

placów zieleni, skwerów, placów zabaw, obiektów użyteczności publicznej. W sumie w ciągu kilku lat w tym zakresie zrobiono bardzo wiele, zrealizowano szereg inwestycji, dzięki którym ruch komunikacyjny uległ znacznemu usprawnieniu, poprawiła się estetyka miasta i zwiększyła dostępność terenów inwestycyjnych¹⁶.

Zmiany nastąpiły również w gospodarce wodnej. W 1990 r. sieć wodociągową miasta zasilalo 19 studni głębinowych, a ogólna długość sieci wodociągowej wynosiła 53,1 km. W 1993 r. Miejski Zakład Komunalny rozpoczął modernizację i budowę nowych linii wodociągowych. W ramach podjętych prac wymieniono urządzenia na ujęciu wodnym, zmodernizowano sieć wodociągową na kilku ulicach, a na kilku innych ulicach rozpoczęto budowę nowych linii wodociągowych. W 1994 r. ogólna długość sieci wodociągowej w Stalowej Woli wynosiła 57,1 km, a w 1998 r. – 83,1 km¹⁷.

Dużej poprawie uległo zaopatrzenie ludności w gaz. Jeszcze w 1989 r. Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej w butle z gazem zaopatrywało około 1100 mieszkańców Stalowej Woli. W 1991 r. do sieci gazowej podłączono Osiedle Energetyków, a w dalszych latach nowe ulice, nowe indywidualne budynki mieszkalne. W 1998 r. ogólna długość sieci gazowej w mieście wynosiła już 99,8 km¹⁸.

¹⁶ D. Garbacz, *Przełomowe czasy...*, s. 157; „Sztáfeta” 2000, nr 37.

¹⁷ D. Garbacz, *Przełomowe czasy...*, s. 148-149; Rocznik Statystyczny Województwa- Województwo podkarpackie, Rzeszów 2003, s. 342, 361.

¹⁸ Tamże.

W październiku 1991 r. wojewoda tarnobrzeński powołał do życia Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej, którego terenem działania jest Stalowa Wola i Nisko. Rok później uchwałą Rady Miasta przedsiębiorstwo to zostało przekształcone w Sp. z o.o. i jej głównym zadaniem było dostarczanie energii ciepłej różnym podmiotom, przy zachowaniu minimalizacji związanych z tym kosztów i pełnienie kontroli nad przesyłaniem energii. Spółka miała niezbędne warunki do prowadzenia inwestycji, mogła też powoływać specjalistyczne placówki badawczo-rozwojowe, usługowe i inne¹⁹. Podjęte w ostatnich latach na szeroką skalę prace termo-modernizacyjne nieruchomości skutkują jednak ograniczonymi możliwościami pozyskania nowych klientów i zwiększeniem sprzedaży energii ciepłej.

W latach 90-tych duże zmiany zaszły w handlu. W 1990 r. handel uspołeczniony w Stalowej Woli znajdował się w rękach 34 organizacji, których centrale przeważnie znajdowały się poza miastem, a niekiedy i poza terenem województwa tarnobrzeńskiego. Handel dysponował 205 placówkami w tym 93 sklepami spożywczymi. Mimo dość znacznej liczby organizacji handlowych, obrót towarowy skoncentrowany był w rękach zaledwie kilku instytucji, w tym, w PSS „Społem”. W 1990 r. firma ta posiadała 58 sklepów, 7 stołówek, 42 bufety, piekarnię i zatrudniała około 1400 pracowników. W

wyniku upowszechnienia gospodarki rynkowej, nowych zasad podatkowych, zmian w zakresie opłacania składek na ZUS, PSS „Społem” zaczęła ograniczać działalność w mieście. W 1995 r. firma ta w Stalowej Woli posiadała 26 sklepów, 7 zakładów gastronomicznych, 5 stołówek, 39 bufetów, piekarnię, ciastkarnię i halę targową. W dalszych latach trwał proces „upłynniania” sklepów i zakładów gastronomicznych w wyniku czego zatrudnienie w PSS „Społem” w Stalowej Woli zmniejszyło się o około 60%²⁰.

Zmiany organizacyjne i produkcyjne objęły też Okręgową Spółdzielnię Mleczarską działającą w mieście od 1962 r. Do lat 90-tych w zakładzie tym produkowano głównie mleko, w mniejszych partiach i inne wyroby, których ogólna ilość nie była wystarczająca dla zaopatrzenia ludności miasta. Po 1990 r. mimo dużej konkurencji mleczarnia utrzymała się na rynku, głównie dzięki zamontowaniu nowych urządzeń do produkcji mleka w kartonach i produkcji nowych wyrobów jak serki homogenizowane, jogurty smakowe, mleko niskotłuszczowe. Poza wprowadzeniem nowości asortymentowych firma rozpoczęła sprzedaż wyrobów w dużych miastach Polski, wydatnie poprawiła technologię produkcji i stan sanitarny w posiadanych obiektach²¹.

Przejście z gospodarki centralnie kierowanej do gospodarki rynkowej dla wielu zakładów było więc dość trudne. Opracowana

¹⁹ <http://www.pec-stalowa.wola>.

²⁰ M. Rudziński, *Raport o stanie miasta z 12 marca 1990 r.*, Stalowa Wola 1990, s. 21-22; <http://www.spolem-pss.pl>

²¹ D. Garbacz, *Przełomowe czasy...*, s. 119-120; <http://www.osmstwola.pl>

w 1993 r. strategia rozwoju województwa tarnobrzckiego zakładała dalszą restrukturyzację zakładów państwowych, wzrost ich możliwości adaptacyjnych i konkurencyjności, przystosowanie do efektywnego działania w nowych warunkach ekonomicznych²². Podjęte działania spowodowały, że do 1997 r. w woj. tarnobrzckim przekształceniom własnościowym poddano 50 zakładów państwowych, w tym 13 przekształcono w jednoosobowe Spółki Skarbu Państwa, 10 zlikwidowano, 6 skomunalizowano, 6 przejęła Agencja Własności Skarbu Państwa, a 15 poddano procesom naprawczym²³.

W tym okresie powstało szereg nowych przeważnie małych firm. Wspieraniem ich działalności zajęła się Tarnobrzcka Agencja Rozwoju Regionalnego (TARR), która miała też organizować szkolenia i kursy kwalifikacyjne, pośredniczyć w obrocie nieruchomościami i zwalczać bezrobocie. Od 1994 r. TARR organizował Targi Kooperacji, Targi Techniki i Nowych Technologii, Targi Ogrodnicze, Targi Budowlane i Wyposażenia Wnętrz, Wystawy Motoryzacyjne. Instytucja ta wraz z Tarnobrzcką Izłą Przemysłowo-Handlową sprzyjała rozwojowi współpracy między podmiotami gospodarczymi Polski południowo-wschodniej, rozwojowi bankowości i ubezpieczeń. W

1996 r. na terenie woj. tarnobrzckiego w otoczeniu biznesu działało już 75 oddziałów banków, 7 biur maklerskich i 20 instytucji ubezpieczeniowych²⁴.

Te i inne przedsięwzięcia wydatnie wpływały na stabilizację sytuacji ekonomicznej województwa i położonych na jego terenie miast. W 1998 r. w rejestrze REGON w Stalowej Woli zarejestrowane były 4702 podmioty prywatne i 107 podmiotów z sektora publicznego. Najliczniejszą grupę stanowiły podmioty specjalizujące się w handlu i w usługach (2641), następnie w nieruchomościach i w budownictwie, w przemyśle, obsłudze firm, w transporcie, gospodarce magazynowej i w łączności oraz w pośrednictwie finansowym²⁵.

Wśród zarejestrowanych firm znajdowały się i te, które powstały na terenie podstrefy Stalowa Wola wchodzącej w skład Tarnobrzckiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej Euro-Park Wisłosan. Strefa ta powstała w 1997 r. i początkowo składała się z 4 podstref położonych w Stalowej Woli, Nowej Dębie, w Tarnobrzegu i w Staszowie. Jej nadrzędnym celem było utworzenie 11 tys. miejsc pracy, pozyskanie inwestorów alternatywnych wobec przemysłu siarkowego i zbrojeniowego, pełne wykorzystanie infrastruktury technicznej i majątku słabo

²² *Założenia programowe dla wypracowania strategii rozwoju regionalnego województwa tarnobrzckiego*, Tarnobrzeg 1994, s. 24-27

²³ *Województwo tarnobrzckie...*, s. 24-26.

²⁴ [http://www.tarnobrzeg/gospodarka/Tarnobrzcka Agencja Rozwoju Regionalnego/ Tarnobrzcka Izba Przemysłowo-Handlowa/](http://www.tarnobrzeg/gospodarka/Tarnobrzcka_Agencja_Rozwoju_Regionalnego/Tarnobrzcka_Izba_Przemyslowo-Handlowa/).

²⁵ *Rocznik Statystyczny Województwa. Województwo podkarpackie*, 2003, s. 86, 369, 509 i in..

funkcjonujących zakładów państwowych i rozwój terenów przemysłowych²⁶.

Podstrefa w Stalowej Woli zlokalizowana została w południowej części HSW S.A. i początkowo na jej obszarze było 55 budynków, a pod nową zabudowę można było przeznaczyć około 56 ha słabo zalesionych gruntów. Do podstrefy w Stalowej Woli zamierzano przyjmować każdego inwestora i każdy rodzaj inwestycji, po to aby utworzyć w niej co najmniej 2 300 nowych miejsc pracy²⁷.

W 1998 r. działalność w podstrefie Stalowa Wola rozpoczęła firma ATS Stahlsmidt & Maiworm Sp. z o.o., która rozpoczęła produkcję felg aluminiowych, a w dalszych latach wyrobów metalowych, maszyn i urządzeń. W tym roku w podstrefie pojawiły się i inne firmy HSW- Zakład Zespołów Napędowych Sp. z o.o., Zakład Kuźnia Matrycowa Sp. z o.o., HSW – Lorresta Sp. z o.o., oraz Alutec Sp. z o.o. Pierwszy zakład zaczął wytwarzać przekładnie, elementy napędowe, koła zębate, łożyska, kolejny głównie odkuwki matrycowe, następny zajął się odzyskiwaniem materiałów z odpadów. We wszystkich tych zakładach zatrudnienie znalazło kilkaset pracowników, głównie mieszkańców Stalowej Woli²⁸.

Te i inne przedsięwzięcia inspirowane i stymulowane przez władze samorządo-

we Stalowej Woli nie były przekonywujące dla wszystkich mieszkańców miasta. Jak nadmieniono od 1994 r. odpływ ludności z miasta zaczął przeważać nad napływem i trend ten stawał się coraz silniejszy. W 1995 r. do miasta napłynęło 595 mieszkańców, a wyjechało na stałe 761 osób. Trzy lata później napływ wynosił 518 osób, a odpływ 665 osób²⁹. Ujemne saldo migracji ludności było jednak równoważone dość znacznym przyrostem naturalnym. W 1995 r. w Stalowej Woli urodziło się 728 dzieci, a zmarło 439 mieszkańców, natomiast w 1998 r. urodzenia wynosiły 630, a zgony 487 osób. Przyrost naturalny powodował więc wzrost ludności miasta. W 1990 r. w Stalowej Woli było 69 995 mieszkańców, w 1992 r. – 71 170, a w 1998 r. – 71 814 mieszkańców³⁰. Ogólne zaludnienie miasta w latach 1990-1998 wzrosło więc o 1819 mieszkańców. W tym okresie wzrosło również wykształcenie ludności miasta zwłaszcza na poziomie średnim i wyższym, zwiększyła się jego mobilność i aktywność gospodarcza.

II. SYTUACJA SPOŁECZNO-EKONOMICZNA MIASTA PO 1998 R.

Od 1999 r. po wprowadzeniu nowego trójstopniowego podziału administracyjnego kraju Stalowa Wola należała do woje-

²⁶ Dz. U. 1997, nr135, poz.907; Dz. U. 2000, nr 2, poz. 23.

²⁷ Tamże.

²⁸ M. Kozaczka, *Tarnobrzaska Specjalne Strefa Ekonomiczna Euro-Park Wisłosan w latach 1997-2007*, [w:] *Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa*, Warszawa 2007, nr 11, s. 37.

²⁹ D. Garbacz, *Przełomowe czasy...*, s. 39-43; Rocznik Statystyczny Województwa – Województwo podkarpackie, 2003, s. 327, 332.

³⁰ Tamże.

wództwa podkarpackiego³¹. Od tego roku przez kolejne lata w mieście realizowano szereg inwestycji, powiększała się liczba podmiotów gospodarczych, liczba inwestorów krajowych i zagranicznych.

Nowe inwestycje powstały w HSW S.A. specjalizującej się w produkcji maszyn budowlanych i sprzętu wojskowego, w HSW-Huta Stali Jakościowych S. A. specjalizującej się w produkcji stali szlachetnych, w HSW-Odlewnia Sp. z o.o., produkującej odlewy żeliwne i stalowe, w HSW – Elektrotechnika i Automatyka Sp. z o.o., produkującej aparaturę kontrolno-pomiarową i elektryczną, w HSW-Narzędziownia Sp. z o.o., specjalizującej się w wytwarzaniu narzędzi specjalnych oraz oprzyrządowania technologicznego, i w HSW – Zakład Transportu Sp. z o.o.

Nowi inwestorzy, w tym i zagraniczni, pojawili się w podstrefie Stalowa Wola. W 2000 r. zezwolenie na działalność otrzymały w niej Uniweheels Production (Poland) Sp. z o.o. specjalizująca się w produkcji felg aluminiowych, Nirove Polska Sp. z o.o. świadcząca usługi w zakresie obróbki metali i nakładania powłok na metale, Cell-Fast Słabik i Słabik Sp. jawna wytwarzająca wyroby z tworzyw sztucznych i metali, Eurometal S.A. prowadząca przetwórstwo aluminiowe, oraz KSM System II & Domo-lux Sp. z o.o., produkująca wyroby z PCV i aluminium dla budownictwa³².

W latach 2001-2003 gdy zmieniały się warunki inwestowania w SSE, napływ do nich nowych inwestorów nieco osłabł. Aby ich pozyskać spółki zarządzające strefami podejmowały różne przedsięwzięcia, upowszechniały bieżące informacje, tworzyły nowe rejony inwestycyjne. W drugiej połowie 2002 r. taki region powstał w Nisku i wszedł w skład podstrefy Stalowa Wola. Istniejące w tym mieście Zakłady metalowe „Almet” zostały przekształcone w firmę „Toora Poland” S. A., która rozpoczęła wytwarzanie metalowych elementów do stolarki budowlanej³³.

W dalszych latach w podstrefie Stalowa Wola zaistniały firmy „Iwamet” Sp. z o.o., Zakład Mechaniczny „Tasta” Sp. z o.o., „Wtór-Stal” Sp. z o.o., „Rakoczy-Stal” Spółka jawna. Pierwsza firma podjęła świadczenie usług w zakresie obróbki metali i metalurgii proszków, druga oferuje obróbkę mechaniczną elementów stalowych, kolejna przetwarza metalowe surowce wtórne, a następna produkuje konstrukcje metalowe, grzejniki i kotły centralnego ogrzewania. Łącznie do końca 2006 r. na terenie podstrefy Stalowa Wola powstały 3092 miejsca pracy a nakłady inwestycyjne osiągnęły 822 mln zł³⁴.

Oprócz wymienionych firm na terenie miasta pojawiły się Ladish co. Inc. produkująca odkuwki metalowe, Enesta Sp. z o.o.,

³¹ Dz. U. 1998, nr 96, poz. 603.

³² Strategia rozwoju miasta Stalowa Wola na lata 2007-2015, s. 26-34, 91-92; <http://www.tsse.pl>

³³ Tamże, <http://www.almettorra.it>

³⁴ M. Kozaczka, *Tarnobrzaska Specjalna Strefa Ekonomiczna...*, s. 40-41; Strategia rozwoju miasta Stalowa Wola..., s. 94.

zajmując się dystrybucją energii elektrycznej i ciepłej, Inżdróg Sp. z o.o., realizująca remonty i budowy dróg, Stalprzem. Sp. z o.o., prowadząca remonty i sprzedaż maszyn budowlanych, Mista Sp. z o.o. prowadząca modernizację suwnic, produkująca wyciągarki, cylindry hydrauliczne, koła zębate i równiarki drogowe i TechnoCentrum Sp. z o.o., produkująca maszyny i konstrukcje metalowe³⁵.

Powstające firmy miały duży wpływ na rozwój instytucji około biznesowych, w tym i na powstanie oddziałów bankowych. W 2006 r. na terenie Stalowej Woli istniało 17 placówek bankowych: Bank PKO S.A., BGŻ S.A., Bank Spółdzielczy, Bank Polskiej Spółdzielczości S.A., Powszechna Kasa Oszczędności BP S.A., Kredyt Bank S.A., Bank Przemysłowo-Handlowy S.A., GE Money Bank, Invest-Bank S. A., Multi Bank S. A., Raiffeisen Bank Polska S.A., Dominet Bank S.A., Polbank EFG, Eurobank, Citibank Handlowy, ING Bank, i Citi Financial Bank Handlowy. Na terenie miasta było też 26 bankomatów, 16 biur maklerskich i 3 kantory³⁶.

Wymienione i inne firmy i instytucje stabilizowały życie społeczno-gospodarcze miasta i wpływały na jego dochody. W latach 2000-2006 ogólne dochody miasta wzrosły o 53%, z 77 199 tys. zł do 118 022 tys. zł³⁷.

W ogólnej strukturze dochodów miasta około 63% stanowiły dochody własne pochodzące z podatku od nieruchomości, podatku od osób fizycznych, podatku od osób prawnych, z majątku gminy, z opłat i z innych źródeł. W porównaniu do ogólnej struktury dochodów gmin, udział dochodów własnych Stalowej Woli był wysoki. Przeciętne bowiem dochody własne gmin w Polsce w latach 2000-2006 oscylowały w granicach 45-48%. Wysoki udział dochodów własnych Stalowej Woli dobrze świadczył o jej władzach samorządowych i dużej samodzielności finansowej miasta.

W ogólnej strukturze dochodów miasta 24-30% stanowiła subwencja składająca się z części podstawowej, wyrównawczej i oświatowej. Największa część subwencji przeznaczona była na oświatę i rekompensatę utraconych dochodów w związku z różnymi ustawowymi ulgami i zwolnieniami podatkowymi. Z kolei dotacje celowe oscylowały w granicach 7-13 % i były przeznaczone na realizację zadań z zakresu administracji rządowej, na zadania inwestycyjne i zadania realizowane na podstawie porozumień jednostek samorządu terytorialnego³⁸.

Wysokie dochody pozwalały na realizację wielu inwestycji. W 2000 r. w budżecie miasta na inwestycje przeznaczono 13 076 tys. zł, w 2002 r. – 17 540 tys. zł, a w 2005 r.

³⁵ Strategia rozwoju miasta Stalowa Wola..., s. 91-94.

³⁶ Tamże, s. 98.

³⁷ Sprawozdanie z wykonania budżetu miasta Stalowej Woli za 2000 r; Sprawozdanie z wykonania budżetu miasta Stalowa Wola za 2006 r.

³⁸ Tamże.

– 22 798 tys. zł., co stanowiło odpowiednio 16,5%, 18,8% i 19,9 % jego ogólnych wydatków.

W 2000 r. 2,6 mln zł przeznaczono na wykup terenów pod budowę ul. Podskarpowej, inwestycji wieloletniej ocenionej na około 104 mln zł. W 2002 r. na realizację wymienionej inwestycji przeznaczono 3,7 mln zł, na budowę ul. Solidarności z drogami dojazdowymi do podstrefy Stalowa Wola – 1 029 tys. zł, na budowę układu komunikacyjnego na osiedlu Piaski – 450 tys. zł, a na budowę ciągu pieszo-jezdnego wzdłuż torów kolejowych – 326 tys. zł³⁹.

W 2003 r. największą inwestycją miejską była dalsza budowa ul. Podskarpowej. W tym roku realizowano dalszy wykup gruntów i zbudowano odcinek drogi co łącznie kosztowało 8,4 mln zł. Na osiedlu Piaski wykonano kanalizację deszczową, chodniki, położono nowe nawierzchnie drogowe, na kilku ulicach przebudowano wyjazdy, zbudowano nowe chodniki, oraz parkingi przy WSE i przy Muzeum Regionalnym⁴⁰.

W 2004 r. trwała budowa ul. Podskarpowej, dobudowano drogi dojazdowe do ZUS, parking przy ul. Dmowskiego, przebudowano część ul. Kwiatkowskiego, a w następnym roku część drogi łączącej ul. Solidarności z ul. Bojanowską, nowe parkingi przy ESSO, przy ul. Poniatowskiego, przy ul. Popiełuszki, i przy cmentarzu komunalnym⁴¹.

Wraz z inwestycjami drogowymi realizowano oświetlenie ulic i placów. Dobre ich oświetlenie zapewnia bezpieczeństwo mieszkańcom, ogranicza skalę przestępstw, pozytywnie wpływa na ruch drogowy w porze nocnej. W 2002 r. zrealizowano oświetlenie kilku ulic w tym ul. Popiełuszki, Poniatowskiego, Hutniczej, oświetlono MOSiR. W następnych latach prace w tym zakresie realizowane były nadal i kolejne ulice uzyskiwały dobre oświetlenie. Przeciętny koszt oświetlenia jednej ulicy wynosił od kilkuset do 40-50 tys. zł.⁴²

Oprócz wymienionych inwestycji realizowano monitoring miejsc szczególnie niebezpiecznych, tworzone sygnalizacje świetlne, podjęto działania mające na celu poprawę stanu środowiska przyrodniczego. Przygotowano program selektywnej zbiórki odpadów, pojemniki do segregacji, zużytej odzieży, szkła, opakowań z plastiku. Etapami realizowano kanalizację deszczową, budowę kolektorów deszczowych i przepompownie wód opadowych. Ogólne koszty kanalizacji deszczowej na poszczególnych ulicach były różne i sięgały od kilkudziesięciu do kilkuset tys. zł.

W latach 2000-2005 zrealizowano kilkanaście odcinków kanalizacji sanitarnej. W 2002 r. realizacja takiego zadania na osiedlu Rozwadów kosztowała 1,150 tys. zł, a na osiedlu Soły-39,5 tys. zł, W następnym roku

³⁹ Sprawozdania z wykonania budżetu miasta Stalowa Wola za 2000 r. i 2002 r.

⁴⁰ Sprawozdanie z wykonania budżetu miasta Stalowa Wola za 2003 r.

⁴¹ Sprawozdania z wykonania budżetu miasta Stalowej Woli za 2004 r. i za 2005 r.

⁴² Jak w przypisach 39-41.

inwestycja taka na osiedlu Chyły kosztowała 247,5 tys. zł, a na osiedlu Rozwadów 549,2 tys. zł. Dalsze etapy tych robót na osiedlu Charzewice w 2004 r. zamknęły się kwotą 2 124 tys. zł, na osiedlu Rozwadów 679 tys. zł, a na osiedlu Soły wynosiły 352,7 tys. zł⁴³.

Każda inwestycja w infrastrukturę techniczną miasta przynosi wymierne korzyści. Co zrozumiałe, korzyści te nie pojawiają się natychmiast, ale dobra sieć drogowa, sprawna sieć kanalizacyjna, wodociągowa, gazowa i ciepłownicza odgrywają dużą rolę przy pozyskiwaniu inwestorów, kapitałów krajowych i zagranicznych. W latach 2000-2005 ogólna sieć wodociągowa w Stalowej Woli wzrosła z 83,3 km do 96,9 km, sieć kanalizacyjna z 87,1 km do 99,8 km, a sieć gazowa z 101,6 km do 170 km. W 2006 r. sieć drogowa miasta liczyła 74,4 km, a sieć ciepła 163,7 km. Na terenie miasta liczącego wówczas 82,5 km² było wówczas 22 567 mieszkań i 81 084 izby mieszkalne⁴⁴.

Na początku XXI w. władze samorządowe Stalowej Woli dużo uwagi przywiązywały do dobrego utrzymania placówek oświatowych, modernizacji i renowacji sal lekcyjnych, tworzenia sal komputerowych, wymiany stolarki, pokryć dachowych, modernizacji boisk szkolnych, remontów instalacji elektrycznej, ciepłej sanitarnej i ga-

zowej w szkołach. Do remontów bieżących i ogólnych corocznie wyznaczane były kolejne przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja i szkoły średnie. Inwestycje oświatowe obejmowały również remonty dojsć do szkół, remonty sal gimnastycznych, szatni i bloków żywnościowych⁴⁵.

Na początku XXI w. w Stalowej Woli zrealizowano szereg ważnych inwestycji w kierunku utworzenia nowoczesnego i sprawnie funkcjonującego ośrodka przemysłowego, regionalnego ośrodka kultury, nauki, usług, ośrodka przyjaznego dla mieszkańców i inwestorów. W 2006 r. na terenie miasta było 6 387 podmiotów gospodarczych, działały 43 spółki z udziałem kapitału zagranicznego, funkcjonowały 352 sklepy, 2 supermarkety, hipermarket, 3 oddziały sieci sklepów, było 7 stacji paliw, 22 placówki ochrony zdrowia, 13 przedszkoli, 10 szkół podstawowych, 9 szkół gimnazjalnych, 5 szkół językowych, 4 szkoły zawodowe i 4 szkoły wyższe: Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Wydział Zamiejscowy Szkoły Wyższej im. Romualda Kudlińskiego, Studia Zamiejscowe Politechniki Rzeszowskiej i Wydział Zamiejscowy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II⁴⁶.

Na przełomie XX i XXI w. w Stalowej Woli podobnie jak i w innych ośrodkach

⁴³ Tamże.

⁴⁴ D. Garbacz, *Przełomowe czasy...*, s. 148-150; Rocznik Statystyczny Województw – Województwo podkarpackie 2003, s. 242, 361, Rocznik Statystyczny Województw 2004, s. 157; Rocznik Statystyczny Województw 2005, s. 246; Strategia rozwoju miasta Stalowa Wola..., s. 18-23, 37.

⁴⁵ Jak w przypisie 42.

⁴⁶ <http://www.stalowawola.pl>; Strategia rozwoju miasta Stalowa Wola..., s. 79,98.

miejsko-przemysłowych nastąpiło duże zróżnicowanie majątkowe mieszkańców. Nowe możliwości zwłaszcza przed młodym społeczeństwem powstały z chwilą upowszechnienia wyjazdów zarobkowych i przyjęcia Polski do UE. W 2000 r. w Stalowej Woli mieszkało 71 774 osoby i od tego roku liczba ta powoli zmniejszała się z uwagi na słaby przyrost naturalny, wspomniane ruchy migracyjne i przemieszczenia mieszkańców miasta do gmin podmiejskich. W 2002 r. w Stalowej Woli zameldowano 416 mieszkańców, a wymeldowano 943, w 2004 r. zameldowano 537, a wymeldowano 1083, natomiast w 2006 r. zameldowano 480, a wymeldowano 1168 mieszkańców⁴⁷.

Część wymeldowanych osób zamieszkała w pobliskiej gminie Pysznica, której ludność w latach 2000-2006 wzrosła z 9086 do 9616 osób. Na terenie tej gminy działa 410 podmiotów gospodarczych w tym firma developerska MBS s.c. Osiedle Jasna Polana, która oferuje komfortowe domy w zabudowie wolnostojącej. Firma ta docelowo planuje wybudowanie około 200 domów jednorodzinnych, różnej wielkości i o różnym wyposażeniu⁴⁸.

Osoby, które wymeldowały się ze Stalowej Woli i zamieszkały w pobliskich gminach, przeważnie nadal są związane z miastem pracą zawodową, usługami i innymi czynnikami. W 2002 r. ogólne zaludnienie Stalowej Woli wynosiło 69 997 osób, dwa

lata później 68 710 osób, a w końcu 2006 r. – 67 221 osób. Pod względem liczby ludności w 2006 r. Stalowa Wola zajmowała drugie miejsce w woj. podkarpackim. Miasto Rzeszów liczyło wówczas 163 508 mieszkańców, Przemyśl 67 127 osób, Mielec – 61 707, Tarnobrzeg-50 047, a Krosno – 47 723 mieszkańców⁴⁹.

UWAGI KOŃCOWE

Na przełomie XX i XXI w. w Stalowej Woli dokonały się duże zmiany własnościowe, społeczne, techniczne, organizacyjne i oświatowe. Dotychczasowa monokultura przemysłowa miasta zdominowana przez HSW zastąpiona została licznymi podmiotami gospodarczymi działającymi głównie w formie S. A. i Sp. z o.o. Miasto posiada szereg ważnych atutów, w tym korzystne położenie na trasie centralna Polska granica południowo-wschodnia, dobrze działający sektor małych i średnich firm. Ważnym atutem miasta jest również społeczeństwo, którego 68% stanowią osoby w wieku produkcyjnym. Jest to również społeczeństwo dobrze wykształcone. W 2006 r. w Stalowej Woli wykształcenie wyższe posiadało 7 359 osób, średnie 20 112, podstawowe 14 104, policealne 1959 osób, a podstawowe niepełne 1231 osób⁵⁰.

Ważnym atutem miasta jest ogrom pracy włożonej przez władze samorządowe w

⁴⁷ Strategia rozwoju miasta Stalowa Wola..., s. 79,98

⁴⁸ <http://www.pysznica.pl>; <http://www.oseidle.go3.pl>

⁴⁹ Strategia rozwoju miasta Stalowa Wola..., s. 30-33.

⁵⁰ Tamże, s. 36.

rozwój infrastruktury technicznej, która bezpośrednio wpływa na życie mieszkańców i przyczynia się do pozyskania nowych inwestorów. Ważną rolę odgrywa wspieranie przedsiębiorczości i inicjatyw z otoczenia biznesu.

W perspektywie najbliższych lat niezwykle istotną kwestią dla miasta będzie pozyskiwanie środków unijnych i nowych inwestorów do podstrefy ekonomicznej. Podstrefa ta liczy 240 ha, posiada wolne tereny inwestycyjne i dobre połączenia drogowe. Ważnym obszarem będzie dalszy rozwój szkolnictwa wyższego, poprawa otoczenia sportowego i kulturalnego miasta. W tym zakresie niezbędny będzie rozwój sieci hotelowej i pełne wykorzystanie otaczających miasto połaci leśnych jako miejsc turystycznych i miejsc aktywnego wypoczynku. Wiele miejsca zajmie w działalności władz samorządowych dalsze ograniczanie bezrobocia i pełne wykorzystanie potencjału produkcyjnego i intelektualnego mieszkańców Stalowej Woli.

SŁOWA KLUCZOWE

prywatyzacja, przemiany społeczne, fundusze unijne

STRESZCZENIE

W artykule zaprezentowano przemiany własnościowe, społeczne, techniczne, organizacyjne i oświatowe w Stalowej Woli na przełomie XX i XXI wieku. Miasto oparte na jednym dużym przedsiębiorstwie – Hucie Stalowa Wola – stało się obecnie miastem z wieloma przedsiębiorstwami. Rozwojowi sprzyja położenie, struktura wiekowa i struktura wykształcenia mieszkańców. W najbliższych latach ważne dla miasta będzie pozyskiwanie środków unijnych oraz inwestorów do podstrefy ekonomicznej, a także dalszy rozwój infrastruktury miasta.

SUMMARY

In the article there is presented privatization, social, technological, organisational and educational changes in Stalowa Wola at the turn of the 20th and 21st centuries. The city based on one large company – Huta Stalowa Wola – became a city with many various enterprises and companies. The location, age structure and educational structure of the residents make development easy. In next few years very important will be to gain funds from the EU and to gain investors to Special Economic Zone, and also further development of the city infrastructure.

LITERATURA

- Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej 1997, nr 135, poz. 907
 Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej 1998, nr 96, poz. 603
 Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej 2000, nr 2, poz. 23
 Garbacz D., Czas nadziei. Stalowa Wola 1945-1953, Stalowa Wola 1994
 Garbacz D., Przełomowe czasy. Stalowa Wola 1974-2000, Stalowa Wola 2002
 Garbacz D., Narodziny. Stalowa Wola 1937-1939, Stalowa Wola 2005

- Gutman E., Kwiecień K., Przemysł siarkowy w Polsce, Rzeszów 1982
- Kozaczka M., Tarnobrzaska Specjalne Strefa Ekonomiczna Euro-Park Wisłosan w latach 1997-2007, (W) Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa, Warszawa 2007, nr 11, s. 37
- Kozioł D., Zarys historii Tarnobrzieskiego [w:] Tarnobrzskie dziedzictwo kultury - tradycje i współczesność pod red. J. Myjaka, Bydgoszcz 1997
- Mały Rocznik Statystyczny 1999
- Między transformacją a integracją. Polityka społeczna wobec problemów współczesności pod red. P. Błędowskiego, Warszawa 2004
- Rocznik Statystyczny, Warszawa 1989
- Rocznik Statystyczny Województw – Województwo podkarpackie, Rzeszów 2003
- Rocznik Statystyczny Województw – Województwo podkarpackie, Rzeszów 2004
- Rudziński M., Raport o stanie miasta z 12 marca 1990 r., Stalowa Wola 1990
- Sprawozdanie z wykonania budżetu miasta Stalowej Woli za 2000 r.
- Sprawozdania z wykonania budżetu miasta Stalowa Wola za 2002 r.
- Sprawozdanie z wykonania budżetu miasta Stalowa Wola za 2005 r.
- Sprawozdanie z wykonania budżetu miasta Stalowa Wola za 2006
- Strategia rozwoju miasta Stalowa Wola na lata 2007-2015
- Tarnobrzskie zaprasza, Rzeszów 1987
- Województwo tarnobrzegie, Tarnobrzeg 1983
- Założenia programowe dla wypracowania strategii rozwoju regionalnego województwa tarnobrzieskiego, Tarnobrzeg 1994
- „Sztafeta” 1990, nr 50; 1999, nr 28; 2000, nr 37.
- „Tygodnik Nadwiślański” 1987, nr 9
- <http://www.almettorra.it>
- <http://www.osiedle.go3.pl>
- <http://www.pec-stalowa-wola>
- <http://www.pksstwol.com.pl>
- <http://www.pysznicia.pl>
- <http://www.tsse.pl>

Nota o autorze:

dr hab. Marian Kozaczka, WZNoS KUL Jana Pawła II w Stalowej Woli, Instytut Ekonomii, Katedra Teorii i Polityki Pieniężnej.